

MISCEL·LÀNIA

**COMERÇ ENTRE LA CORONA D'ARAGÓ I EL MAGRIB
A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIII**

***TRADE BETWEEN THE CROWN OF ARAGON AND THE MAGRIB
IN THE FIRST HALF OF THE XIIIITH CENTURY***

Lluís Arroyo Amores
Universitat Autònoma de Barcelona

Resumen: Els contactes comercials entre la corona d'Aragó i els sultanats del Magrib a la primera meitat del segle XIII estigueren marcats pels processos de conquesta de Jaume I a la península Ibèrica i la fragmentació de l'imperi almohade i el sorgiment dels sultanats de Tunis i Tremissèn. Aquest comerç primerenc de les dècades anteriors a 1250 seria de caràcter privat, sense la intervenció de Jaume I abans de la creació dels alfondecs catalans de Tunis i Bugia. La documentació consultada dona informació de la destinació de les comandes, dels productes, preus, testimonis i noms i cognoms dels agents implicats.

Palabras clave: corona d'Aragó, Magrib, comerç, mercaderies, comerciants.

Abstract: The commercial contacts between the Crown of Aragon and the North-African sultanates during the first half of the XIIIth century was marked by James I conquests in the peninsula Iberica and the fragmentation of the almohade sultanate at the same time as the Tunis and Tlemcen sultanates arose. This first commerce before the 1250's decade was private without the support of James I and before the creation of the Catalan fondacos of Tunis and Bugia. The documentation consulted has information about the destination of the mercantile commands, the products, prices, witnesses, the managing partners, and the capitalist partners.

Keywords: Crown of Aragon, Magrib, trade, goods, merchants.

1. Context històric

Els mercaders de la corona d'Aragó que comerciaren durant el regnat de Jaume I (1213-1276) visqueren una expansió dels territoris de la Corona arran de la conquesta de Mallorca, Eivissa i els territoris del que seria el futur regne de València (1233-45) i el sotmetiment de Menorca (1229-1235) alhora que pogueren observar la desfeta de l'imperi almohade i el sorgiment dels sultanats de Tunis (1228), Tremissèn (1239) i Fes (1269).¹

La conquesta de Mallorca va significar, per als mercaders catalans, tenir un punt d'enllaç entre la costa catalana i el nord d'Àfrica occidental i el Mediterrani central. Aquesta teoria es veu confirmada per la presència més gran de documents comercials dipositada als arxius a partir de la dècada de 1230 respecte a les dècades de 1210 i 1220. La fragmentació almohade trencà la unitat territorial del Magrib i els sultanats que varen sorgir de la dita desfeta patiren una debilitat política (intents de conquesta territorial entre els sultanats, cops d'estat, regicidis, etc.) i militar que els regnes cristians (i les ciutats estat de Pisa i Gènova) aprofitaren per obtenir majors beneficis comercials i concessions duaneres.²

Tremissèn es conformà l'any 1239 sota la dinastia dels abdalwadites. Tingué com a capital la ciutat de Tremissèn, situada entre la ruta dels sultanats Marínida i Hàfsida (oest-est) i el mar Mediterrani i l'Àfrica subsahariana (nord-sud). S'estenia pels territoris de l'actual Algèria. El sultanat de Tunis, conformat per la tribu dels Banū Hafs, es va independitzar de l'imperi almohade l'any 1228 i comprenia l'extensió de l'antiga Ifríqiya romana (nord-est de l'actual Algèria, nord-oest de l'actual Líbia i l'actual Tunísia). Tindria com a capital la ciutat de Tunis i com a primer sultà Abū Zakariyā (1229-1249).³

En les dècades d'estudi en aquest treball, 1230 i 1240, la zona oest del Magrib estigué en una guerra entre les restes de l'imperi almohade i els benimerins (Banū Marīn), els quals varen anar envaint el territori dels primers fins a l'any 1269, quan conqueriren la capital, Marràqueix, acabant així el procés de conquesta. Pel que fa a la ciutat de Ceuta, va rebel·lar-se contra el califa al-Mu'min el 1225. Poc després, fou ocupada per l'emir de Múrcia, Ibn Hūd, però el califa Abū-l-'Alā Idrīs al-Ma'mūn va recuperar el control de la ciutat l'any 1231. El 1234 el berber al-Yanaštī va proclamar-se emir independent de Ceuta, però la perdria l'any següent a mans del califa al-Rašīd.⁴

¹ David Abulafia, *La guerra de los doscientos años. Aragón, Anjou y la lucha por el Mediterráneo*. Barcelona: Ediciones de Pasado y Presente, 2017, p. 63-71.

² Virgilio Martínez Enamorado, «Algunas reflexiones en torno al fin del almohadismo. El siglo XIII en el Islam de Occidente», Autors Diversos, *I Jornades de Recerca Històrica de Menorca. La Manurqa de Said ibn Hakam, un país islàmic a Occident*. Ciutadella de Menorca: Publicacions des Born, 2006, p. 18-19; María Dolores López Pérez, «La movilidad de la guerra: mercenarios catalanoaragoneses en las luchas magrebíes (siglos XIII-XIV)», Claudia Moatti (ed.), *La mobilité des personnes en Méditerranée, de l'Antiquité à l'époque moderne*. Roma: École Française de Rome, 2004, p. 405 i 421.

³ Dominique Valérian, *Bougie, Port Maghrébin, 1067-1510*. Rome: École Française de Rome, 2006, p. 54.

⁴ Daniel Rivet, *Histoire du Maroc. De Moulaouy Idrīs à Mohammed VI*. Paris: Favard, 2012, p. 148.

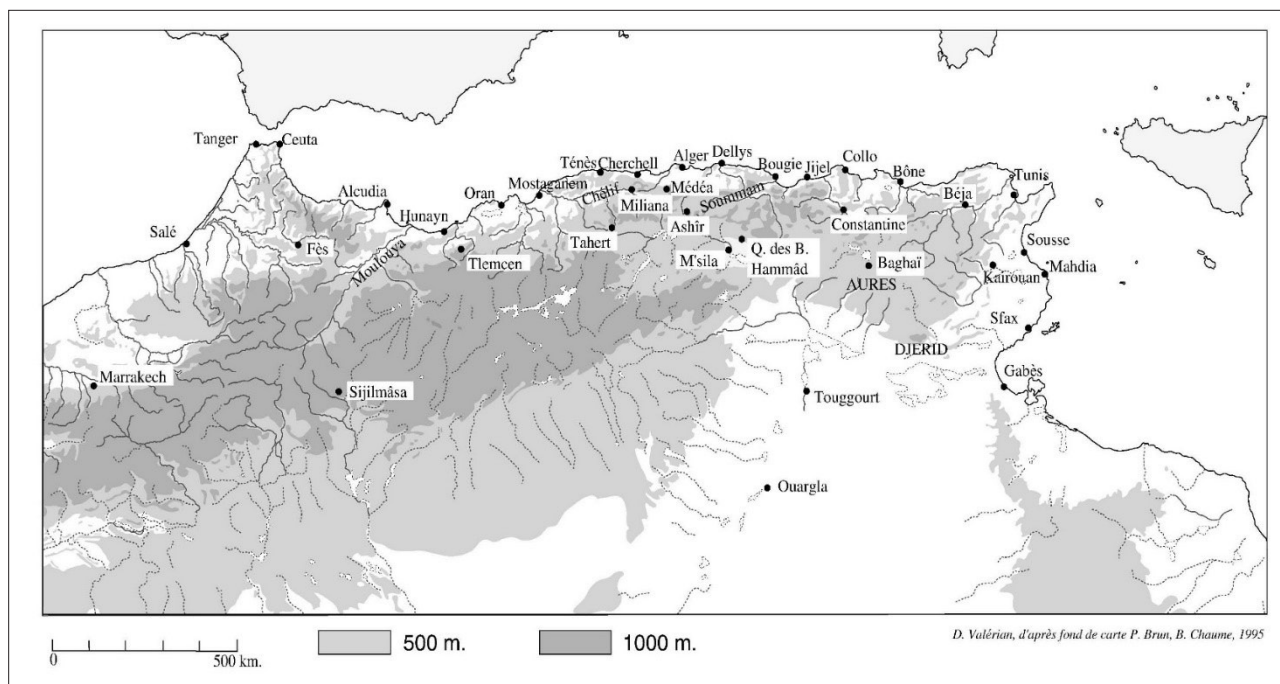

Figura 1. Mapa general del Magrib (Font: Dominique Valérián, *Bougie, Port Maghrébin...*, op. cit., p. 36.)

2. Tipologia documental

Del període d'estudi (1230-1249) hem localitzat un total de 80 documents que fan referència a les relacions entre la corona d'Aragó i el Magrib, dels quals 26 daten dels anys 1230-1239 i 54 d'entre 1240 i 1249. Es pot observar com el gruix són préstecs i comandes i, en menor mesura, hi ha contractes notariais de noliejament, reconeixements de parts en societats mercantils, liquidacions de deutes, venda de naus, contractes de servei entre particulars amb destinació al Magrib, ambaixades, etc. En una menor proporció també hi ha alguns documents que descriuen comandes amb destinació a territoris peninsulars sota domini islàmic com és el cas de València, Múrcia, Alacant i Dénia, entre d'altres.

Aquest corpus és una selecció documental provinent de la cerca de textos editats i reculls documentals presents a l'obra d'autors que han estudiat el mateix període cronològic, entre els quals trobem Carme Batlle, Maria Teresa Ferrer Mallol, Maria Coll Font, Arcadi Garcia Sanz i Arcadi Madurell i Marimon entre d'altres. No s'han loca-

litzat més documents editats per a la cronologia i l'espai d'aquest estudi, i totes les citacions documentals provenen de la bibliografia consultada.

El present estudi s'ha centrat en l'aspecte comercial d'aquestes relacions i, per això, tot i descriure tota la documentació localitzada que fa referència als contactes entre la corona d'Aragó i el Magrib, només s'ha tabulat aquella que fa esment als préstecs, a les comandes monetàries i a les comandes en societat. S'hauria de destacar el fet que la majoria prové de tres grans arxius: l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB, *Pergamins*), l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (ACFV, *Llibre Notarial de la Cúria Fumada de Vic I*) i l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM, *Escribania de Cartes Reials*), alhora que els mercaders de Catalunya tenien com a destinacions majoritàries Ceuta i Tunis i els de Mallorca la ciutat de Bugia i altres llocs del Magrib occidental. Aquests agents comercials no foren només cristians, sinó que també hi ha jueus i musulmans a la documentació.

Els documents compresos entre 1230-1239 estan localitzats a l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (ACFV), a l'Archivo Histórico Nacional

(AHN de Madrid) i a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB). La majoria dels documents, els quals no són inèdits, estan datats el 1231 i no se n'ha trobat cap dels anys 1234, 1237 i 1238. Més de la meitat són comandes mercantils que tenen com a destinació les ciutats de Ceuta (14) i de Tunis (10).

En aquesta dècada s'iniciaren les primeres ambaixades de la corona d'Aragó al sultanat hàfsida de Tunis alhora que s'atacà el litoral nord-africà, i s'observa com el comerç, la diplomàcia i la guerra foren tres elements indissolubles. Els primers atacs corsaris començaren l'any 1230 de la mà del comte del Rosselló, Nunó Sanç, alhora que el primer ambaixador enviat per Jaume I fou Marimon de Plegamans, veguer de Barcelona, l'any 1236.⁵

El segon grup de documentació (1240-1249) prové de l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM, *Escrivania Cartes Reials*), de l'ACB, de l'ACFV i de la Biblioteca de Catalunya (BC). La majoria dels cinquanta-quatre documents estan compresos entre els anys 1242 i 1243. No s'ha localitzat cap document per als anys 1245, 1248 i 1249. D'aquesta dècada, la majoria de comandes comercials tenen com a destinació les ciutats de Ceuta i Tunis.

Entre els anys 1240 i 1249 continuaren les ambaixades enviades cap al sultanat tunisenc. El mateix 1240 se n'hi envià una, previ atac a la flota enviada pel sultà de Tunis per auxiliar l'emir de València l'any 1238. D'aquesta ambaixada, no se'n coneix l'emissari ni l'objectiu, però podria considerar-se que fou anterior al tractat firmat l'any 1241 entre l'infant Pere de Portugal (en nom de Jaume I, possiblement) i el sultà Abū Zakariyā per posar fi als atacs corsaris entre ambdues parts sorgits arran de la conquesta de la ciutat de València per part de Jaume I.⁶

L'altra ambaixada, datada el 1246, fou la del comte d'Empúries Ponç IV, que havia participat en la conquesta de Mallorca i València. L'objectiu fou evitar que el sultanat hàfsida fos objectiu de la croada que el rei Lluís IX de França preparava contra l'esmentat regne. Per aquest motiu, Ponç IV viatjaria també a Lió, per intentar convèncer el papa Innocenci IV que posés fi a l'esmentada croada, que no es portà a terme fins a l'any 1270.⁷

La tipologia de la documentació localitzada podria dividir-se en dos grans grups. El primer seria la *comanda*, també anomenada *comanda ad quartum denarium* o *comanda ad usum maris*. Es tractava d'un document contractual en el qual el soci capitalista aportava tot el capital alhora que hi havia un soci gestor (o diversos) que aportava el capital humà, és a dir, que feia el viatge, venia les mercaderies o en comprava unes altres amb el lucre obtingut i tornava a la ciutat d'origen per repartir-ne els beneficis.⁸

A diferència de la *societas*, a la comanda el soci capitalista era qui assumia tot el risc monetari de la inversió i les pèrdues que l'operació comercial no anés bé, com per exemple, en cas que el vaixell fos atacat per corsaris o s'enfonsés. Aquests perills eren freqüents, perquè en alguns documents hi apareix l'expressió *salvas in terra*, la qual es feia servir per referir-se a la inexistència de risc marítim per al creditor, és a dir, el deutor hauria de retornar l'import total monetari que li havien prestat.⁹

L'objecte amb el qual es realitzaven les transaccions podien ser mercaderies físiques o diners per invertir a la ciutat de destinació. En cas que fossin productes físics, un cop venuts, els beneficis podien repartir-se directament o reinvertir-se en altres mercaderies a repartir a la tornada del viatge.

⁵ Charles-Emmanuel Dufourcq, *L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles. De la bataille de Las Navas de Tolosa (1212) à l'avènement du sultan mérinide Abou-l-Hasan (1331)*. París: Presses Universitaires de France, 1966, p. 93-4.

⁶ *Ibid.*, p. 96-7. Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), *Cartes Reials*, carpeta 1, núm. 26 i 31.

⁷ Charles-Emmanuel Dufourcq, *L'Espagne catalane et...*, *op. cit.*, p. 97-8.

⁸ Arcadi Garcia Sanz, «Els Espanyol, una família burgesa vigatana del segle XIII», *Ausa* 6 (1970), p. 177; Arcadi Garcia Sanz – Josep Maria Madurell i Marimon, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*. Barcelona: Anejos del Anuario de Estudios Medievales 4, 1973, p. 123.

⁹ Arcadi Garcia Sanz, «Els Espanyol, una...», *op. cit.*, p. 177.

El nom *comanda ad quartum denarium* es refereix a la forma de repartir els beneficis de l'operació comercial, és a dir, dels diners obtinguts, el soci capitalista (inversor) n'obtindria tres quartes parts pel fet d'arriscar el seu propi capital, alhora que el soci gestor n'obtindria un quart pels seus serveis.

L'altre gran grup de documents es pot incloure dins la categoria de *debitoris*, documents en els quals el deutor reconeixia haver rebut diners d'una persona i es comprometia a retornar el préstec en arribar d'un viatge. Aquests trajectes podien fer-se amb l'objectiu de comprar mercaderies per després vendre-les als mercats de la corona d'Aragó. Si era aquesta la seva finalitat, seria a la inversa de les comandes, la majoria dels cops es portaven productes manufacturats i matèries primeres vinguts de les terres de la corona d'Aragó per vendre als mercats del Magrib.¹⁰

3. Inicis del comerç (1230-1239)¹¹

Entrant en detall a la documentació, l'any 1230 hi ha datades dues comandes comercials, la primera de les quals del 27 de setembre, en què Bernat d'Oliva reconeixia que devia 27 besants atorgats de mà de Pere Clavelles en comanda i que hauria de tornar-los a Ceuta. El mateix Clavelles apareix en un debitori el 28 d'octubre del dit any deixant en préstec 10 besants a Pere Remei, qui hauria de retornar-los quan tornés del viatge que havia de fer a Ceuta.¹²

¹⁰ Maria Teresa Ferrer Mallol, «L'instrument notarial (segles XI-XV)», Autors Diversos, *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*. Barcelona: Fundació Noguera, 2000, p. 56-7.

¹¹ Per una major comprensió de la situació geogràfica de les destinacions mencionades a la documentació i la seva connexió amb altres poblacions s'han inclòs dos mapes (fig. 1 i fig. 2).

¹² Rafael Ginebra i Molins, *Manual primer de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (1230-1233)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1998, p. 69, 92. Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (ACFV), volum I, f. 5, núm. 6, f. 9, núm. 6. Transcrit per l'autor.

Alguns mesos després, el 20 de gener de 1231, Pere de Coma d'Oms va deixar constància per escrit que reconeixia a Perpinyà de Segalers (fill de Berenguer de Segalers) que tenia una sisena part de la societat mercantil que havia fet amb Bernat Oller (fill) per un valor de 250 sous. Pere de Coma també reconeixia que Perpinyà de Segalers tenia una sisena part que Bernat Oller havia rebut de part de Pere de Coma a Ceuta.¹³

Del 22 de gener de 1231 hi ha quatre documents. Al primer, Sabat de Tenet i Maria, la seva muller, encomanaren a Berenguer de Terrades que portés amb ell el fill d'aquests, Ramon, en el viatge que faria a Bugia. S'especifica que Ramon donaria 8 masmudines d'or a Berenguer per al viatge. Al segon, Pere de Tenes (possible parent de Sabat) reconegué deure a Berenguer, fill de Vendrell de Guardiola, 5 besants d'argent, que serien retornats a Ceuta. A l'últim document, Bernat de Sacristà, Gerald de Coll i Joan Bardoner reconegueren deure a Guillem Cortès, fill de Bernat, 40 besants i 5 millaresos d'argent i 25 besants a un segon creditor, Ferrer de Berguedà. Aquests préstecs els retornarien a la tornada del viatge que Sacristà, Coll i Bardoner farien a Tunis.¹⁴

No és fins alguns mesos més tard, a finals de maig del mateix any, quan hi ha un altre document, en aquest cas una comanda atorgada per Berenguer de Lió a Pere de Graner. Lió va donar 250 sous a Graner per invertir-los en sarrains a Mallorca. Un cop adquirits els esclaus sarrains, Graner els hauria de portar a Ceuta per vendre'ls i, del benefici, n'obtindria una quarta part; les altres tres serien per a Berenguer. En paral·lel a l'esmentada operació, Graner va rebre 5 teles per portar i vendre a Ceuta, i amb els diners aconseguits de la venda hauria de comprar mercaderies de valor similar o superior i tornar amb aquestes.¹⁵

¹³ *Ibid.*, p. 184. ACFV-I, f. 26, núm. 3. Transcrit per l'autor.

¹⁴ *Ibid.*, p. 191, 193, 196 i 196-7. ACFV-I, f. 27, núm. 6; f. 27 v, núm. 3; f. 28, núm. 3 i núm. 5. Transcrit per l'autor.

¹⁵ *Ibid.*, p. 326-7. ACFV-I, f. 50 v, núm. 2. Transcrit per l'autor.

El 19 d'agost Gerald de Coll (apareixia també en el document del 22 de gener) i la seva esposa, Benvinguda, reconeixien deure a Bernat de Santa Eulàlia 56 besants d'argent, els quals serien retornats a la tornada de Tunis, per la festa de Nadal. El 28 de setembre una persona no identificada, de cognom De Mercadal, reconeixia haver rebut una comanda de mans de Bernat de Comella, 64 besants d'argent per portar a València, Múrcia o Ceuta (possiblement per invertir en mercaderies). Els beneficis d'aquesta operació comercial es repartirien al quart, és a dir, tres quartes parts per a Comella i un quart per a Mercadal. Si la destinació final de la comanda era la ciutat de Ceuta, la meitat del lucre seria per a Berenguer de Pinós.¹⁶

Continuant l'any següent, el 21 de febrer de 1232 Pere de Graner (el mateix que apareixia en el document de compravenda de sarraïns) reconeixia deure a Pere de Clavelles, que havia actuat com a prestador als documents de setembre i octubre de 1230, 20 besants que pagaria a Ceuta. El 8 de març del dit any, Beatriu Dacà i el seu fill Guillem varen reconèixer a Pere de Palou (o Palau? *Palaciolo*) 5 besants d'argent millaresos, els quals pagarien 15 dies després de la tornada de Guillem de Tunis.¹⁷

El 26 d'octubre Bernat de Comella torna a aparèixer documentat com a soci capitalista (igual que el 28 de setembre de 1231) donant a Bernat Fi 50 besants d'argent per dur a València, Mallorca, Ceuta o Bugia. Els beneficis d'aquesta empresa es repartirien com era costum, és a dir, un quart per a Fi i tres quarts per a Comella.¹⁸

Entre el 14 de febrer i el 15 de març de 1233 Pere de Miró de Mercadal *juvenis* (possiblement parent de la persona amb cognom De Mercadal documentada el 28 de setembre de 1231) i la seva esposa Coloma varen reconèixer deure 28 besants a Ferrer de Cloquer, que retornarien quan Pere tornés a Barcelona en el primer vaixell que fes el

viatge des de la capital del sultanat hàfsida fins a Barcelona.¹⁹

El 25 de març, Barceló de Pradell va rebre de Guillem Pasqual 20 besants d'argent en societat per invertir en un viatge que faria Pradell a Tunis. Algunes setmanes després, el 20 d'abril, Berenguer de Pinós, fill de Maria d'Amposta (potser és el mateix que apareix documentat el 28 de setembre de 1231 rebent la meitat del lucre d'una operació comercial) reconeixia deure a Bernat Pelegrí 3 quintars de dàtils importats de Tunis. El mateix dia trobem documentat Berenguer de Pi, fill de Ramon i Bernarda, que devia a Guillem Barrat 16 besants i 2 millaresos, que pagaria a Tunis per la festa de Santa Maria.²⁰

El 31 de maig del mateix any 1233, Berenguer de Lió (qui es troba documentat l'any 1231) va encomanar a Guillem de Graner 60 besants a Ceuta. Lió va rebre uns productes (no conservats a la documentació de mans d'alguí no identificat) per un valor de 9 lliures de Barcelona, que s'haurien d'invertir en un viatge a la ciutat de Ceuta. Gerald de Coll va reconèixer el 2 de novembre deure a Guillem Barrat (apareix com a prestador prèviament) 30 besants, atorgats per Pere Muntaner (nebot de Guillem Barrat) a Tunis i que serien retornats a Barcelona.²¹

Com ja hem advertit, l'any 1234 no s'ha localitzat cap document comercial amb destinació a cap indret del Magrib, però sí l'any següent. El 27 d'abril de 1235 Joan Barral reconeixia tenir en comanda d'Ermengol de Assillano i Pere de Mont Artesone 21 lliures melgoreses invertides en 10 peces de barragans (teles fetes de llana) per portar en el viatge que faria a Yspania (és a dir, terres islàmiques del sud de la Península) i Ceuta. Del lucre de l'empresa comercial, tres quartes parts anirien a mans d'Ermengol i Pere, i una quarta part a Joan. Barral acceptà el mateix dia una altra comanda, en aquest cas de mà de Joan Raimon, per un valor

¹⁶ *Ibid.*, p. 400, 438-9. ACFV-I, f. 63, núm. 3; f. 67 v, núm. 7. Transcrit per l'autor.

¹⁷ *Ibid.*, p. 600 i 615-6. ACFV-I, f. 90bis v, núm. 8; f. 93, núm. 2. Transcrit per l'autor.

¹⁸ *Ibid.*, p. 856-7. ACFV-I, f. 126, núm. 8. Transcrit per l'autor.

¹⁹ *Ibid.*, p. 1022. ACFV-I, f. 150, núm. 1. Transcrit per l'autor.

²⁰ *Ibid.*, p. 1038-9, 1069, 1069-70. ACFV-I, f. 152 v, núm. 3; f. 157, núm. 5 i núm. 7. Transcrit per l'autor.

²¹ *Ibid.*, p. 1124, 1264-5, 1306-7. ACFV-I, f. 165, núm. 10; f. 188 v, núm. 9; f. 194 v, núm. 5. Transcrit per l'autor.

de 27,5 lliures melgoreses invertides en un drap (*panno*) vermell (17,5 lliures) i en dos de blaus de Sant Quintí (10 lliures). La destinació del viatge seria la mateixa que al document anterior, Yspania i Ceuta, i es repartirien els beneficis de l'operació de la mateixa manera, un quart per a Joan Barral i tres quarts per a Joan Raimon.²²

Barral torna a sortir a la documentació l'any següent. El 23 d'octubre de l'any 1236 va noliejar amb el seu soci Raimon Cortès la nau d'Obert de Rupe, de nom *Sant Nicolau*, i els seus divuit mariners per portar sal d'Eivissa a Ténès i Bugia. Els socis es comprometien a pagar a Rupe 6 diners per almud de sal. El dia 11 de desembre del mateix any Joan Barral va rebre de Raimon de Sant Martí, Arnau de Font, Pere de Llir, Menendus Garciez (Mengarcia) i Guillem de Sesones (lloc-tinents dels senyors d'Eivissa) llicència i protecció per comerciar entre l'illa d'Eivissa i la ciutat de Bugia i altres llocs.²³

Dels anys 1237 i 1238 no s'ha localitzat cap document de caràcter comercial, però sí de final de la dècada. El 1239, concretament el 14 de juny, Ferrer de Nina va reconèixer en document haver rebut en comanda de Ramon de Banyeres 16,5 besants d'argent. Els hauria de portar a Tunis i donar a Pere Boquer quinze dies després d'arribar a la capital hàfsida en la nau de Guillem d'Espina.²⁴

Al voltant dels documents de la dècada de 1230 podem destacar diversos aspectes. Pel que fa als productes amb els quals els mercaders de la corona d'Aragó comerciaren als mercats dels sultanats del Magrib, en trobaríem documentats

diversos. Es mercadejà amb esclaus sarraïns, barragans, teles (sense especificar), draps, blaus de Sant Quintí i sal d'Eivissa, alhora que s'importaren dàtils de Tunis a territori de la Corona.

També es dugueren a terme inversions monetàries a través de préstecs (*debitori*) per comprar mercaderies als sultanats del Magrib i després retornar amb aquestes per vendre-les als mercats de la corona d'Aragó en forma de comandes comercials. Com hem indicat prèviament, en cas de debitori, el soci capitalista entregava al soci gestor una quantitat monetària. Als documents analitzats, hi trobem diversitat tant en el tipus de moneda com en les quantitats prestades, alhora que alguns dels prestadors apareixen repetidament a la documentació.

Com es pot observar a la *taula 1*, trobem dos prestadors que apareixen diversos cops. El primer d'ells és Pere Clavelles, que apareix prestant 27 besants el juliol de 1230, 10 besants l'octubre del mateix any i, finalment, 20 besants el febrer de 1232. El segon és Guillem Barrat, qui va prestar 16 besants i 2 millaresos l'abril del 1233 i 30 besants a l'octubre del mateix any.

Alhora, surten persones que apareixen a la documentació com a deutors en més d'un document, com pot ser Gerald Coll, que apareix en tres ocasions diferents. Pel que fa a comandes monetàries, de les quatre localitzades per a la dècada de 1230 trobem que tant Berenguer de Lió com Bernat de Comella apareixen com a socis capitalistes (cadascun d'ells en dues de les quatre comandes).

Pel que fa al tema monetari, cal destacar tres tipus de monedes: els besants, els millaresos i els sous. De besants, a la documentació, n'apareixen diverses quantitats: des dels 10 besants fins als 60 besants, passant per quantitats intermèdies. Alhora, trobem des de 5 besants d'argent fins a 264 besants d'argent. Els millaresos apareixen referenciats en dos documents: en un es menciona un préstec de 2 millaresos, i en l'altre, 5 millaresos. Els sous només apareixen en un document, en el qual s'entrega una comanda de 250 sous.²⁵

²² Gabriel Alou Forner, «El mercader Juan Barral y el comercio en Mallorca e Ibiza tras la conquista (1235-1236)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 56 (2000), p. 472-3. Archivo Histórico Nacional (AHN), *sección Clero*, carpeta 77, núm. 1 i 2. Transcrit per l'autor.

²³ *Ibid.*, p. 475-6. AHN, *sección Clero*, carpeta 77, núm. 19 i 20. Transcrit per l'autor.

²⁴ Arcadi Garcia Sanz – Arcadi Madurell i Marimon, *Comandas comerciales barcelonesas...*, *op. cit.*, p. 152-3. ACB, 1-6-2658. Transcrit per l'autor. Carme Batlle – Elisa Varela, «Las relaciones comerciales de Barcelona con el norte de África (siglo XIII)», *Anales de la Universidad de Alicante* 7 (1988-9), p. 25.

²⁵ Autors Diversos, *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1992, p. 689, 1022. Millarès: nom

Taula 1. Préstecs dècada 1230

Data	Prestador	Deutor	Quantitat	Font	Destinació
1230/09/27	Pere Clavelles	Bernat Oliva	27 besants	Ginebra (ACFV)	Ceuta
1230/10/28	Pere Clavelles	Pere Remei	10 besants	Ginebra (ACFV)	Ceuta
1231/01/22	Berenguer, fill Vendrell Guardiola	Pere de Tenes	5 besants d'argent	Ginebra (ACFV)	Ceuta
1231/01/22	Guillem Cortès, fill de Bernat	Bernat de Sagristà, Gerald de Coll, Joan Bardoner	40 besants i 5 millaresos d'argent	Ginebra (ACFV)	Tunis
1231/01/22	Ferrer de Berguedà	Bernat de Sagristà, Gerald de Coll, Joan Bardoner	25 besants	Ginebra (ACFV)	Tunis
1231/08/19	Bernat de Santa Eulàlia	Gerald de Coll i Benvinguda (esposa)	56 besants d'argent	Ginebra (ACFV)	Tunis
1232/02/21	Pere de Clavelles	Pere de Graner	20 besants	Ginebra (ACFV)	Ceuta
1232/03/08	Pere de Palou	Beatriu Dacà, Guillem (fill)	5 besants d'argent millaresos	Ginebra (ACFV)	Tunis
1233/02/14 – 1233/03/15	Ferrer de Cloquer	Pere de Mercadal <i>juvenis</i> i Coloma (esposa)	28,5 besants	Ginebra (ACFV)	Barcelona (origen Tunis)
1233/04/20	Guillem Barrat	Berenguer de Pi, fill de Ramon i Bernarda	16 besants i 2 millaresos	Ginebra (ACFV)	Tunis
1233/11/02	Guillem Barrat	Gerald de Coll	30 besants	Ginebra (ACFV)	Tunis

Font: Pròpia

que reben en la documentació cristiana les monedes de plata de forma quadrada (dirhems), també aplicat més freqüentment a les nombroses imitacions d'aquests dirhems àrabs emeses per diferents Estats de la corona d'Aragó. Eren emprades en el comerç amb el món àrab i resultaven lucratives pel rebaix del contingut d'argent que s'hi aplicava. Sou: unitat de compte del sistema carolingi en el qual la lliura es dividia en 20 sous, el sou en 12 diners i cada diner en dos òbols. A partir del segle XIII apareixen les primeres monedes efectives equivalents al sou o 12 diners. Rafael Ginebra i Mo-

lins, «Moneda oficial i diversitat monetària a Catalunya a la primera meitat del segle XIII: el cas de Vic», *Anuario de Estudios Medievales* 26 (1996), p. 866-7. «Els besants es referia tant a la moneda bizantina com, especialment, a la moneda àrab encunyada a imitació d'aquella, més coneguda i de curs més freqüent que la bizantina. Segons Botet aquesta moneda acabaria sent anomenada “millarès”, equivalència o identitat que [...] en altres casos surten clarament com a divisors del besant.»

Taula 2. Comandes monetàries dècada 1230

Data	Soci capitalista	Soci gestor	Comanda	Font	Destinació
1231/05/XX	Berenguer de Lió	Pere Graner	250 sous	Ginebra (ACFV)	i Ceuta
1231/09/28	Bernat de Comella	[...] de Mercadal	264 besants d'argent	Ginebra (ACFV)	València o Múrcia i Ceuta
1232/10/26	Bernat de Comella	Bernat Fi	50 besants d'argent	Ginebra (ACFV)	València, Mallorca, Ceuta o Bugia
1233/05/31	Berenguer de Lió	Guillem de Graner	60 besants	Ginebra (ACFV)	Ceuta

Font: Pròpia

Taula 3. Comanda en societat dècada 1230

Data	Soci capitalista	Soci gestor	Comanda	Font	Destinació	Productes
1231/01/20	Pere de Coma	Bernat Oller	250 sous	Ginebra (ACFV)	Ceuta	250 sous
1233/03/25	Guillem Pasqual	Barceló de Pradell	25 besants d'argent	Ginebra (ACFV)	Tunis	20 besants d'argent

Font: Pròpia

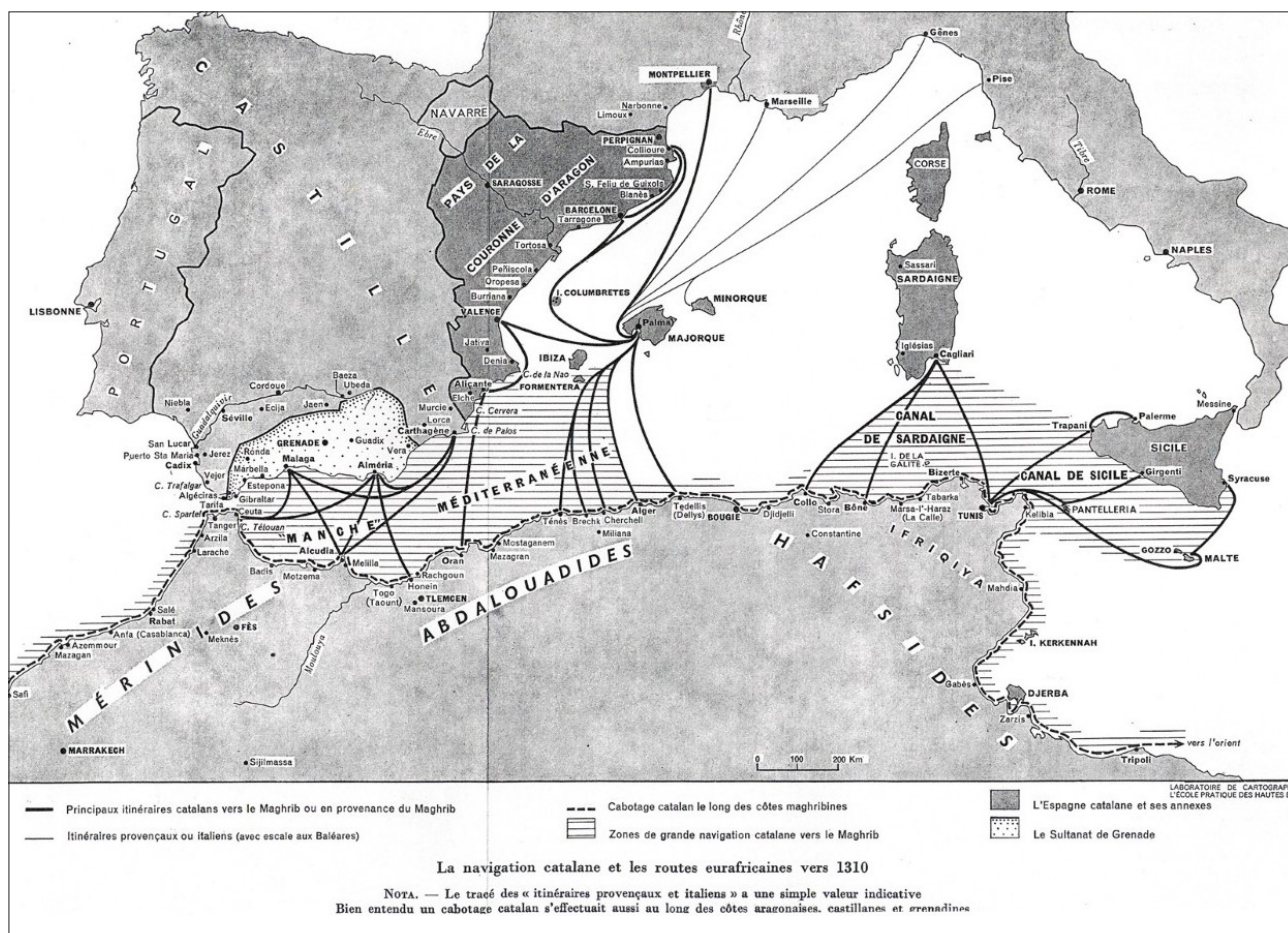

Figura 2. Rutes marítimes catalanes al segle XIV]
 (Font: Charles Emmanuel Dufourcq, *L'Espagne catalane et...*, op. cit., p. 664)

4. Continuïtat i augment del comerç (1240-1249)

Com s'ha dit, de la dècada de 1240 s'han localitzat quaranta-cinc documents referents al comerç entre la corona d'Aragó i els sultanats del Magrib. Començant pel 19 d'abril de 1240, quan Pere de Palau va rebre en comanda de mà de Berenguer Salicrú 200 canes de lli per un valor de 14 lliures i 6 sous de Barcelona. Palau es va comprometre a dur amb ell les canes en el viatge que faria fins a la ciutat d'Alger en el lleny de Guillem Bou i, un cop allà, les vendria. Dels beneficis, un quart seria per a Palau i tres quarts per a Salicrú.

Alguns mesos després, el 8 d'agost de 1240, Llätzer Domènec va rebre de J. Abennàser una

comanda de flassades i alocs de Menorca, el valor dels quals era de 82 besants i 3.000 millaresos d'argent. Aquestes mercaderies serien portades fins a Ceuta en la barca de S. Obert de Trapani i, un cop venudes, compraria cera, per encàrrec de Domènec, i la hi portaria a la tornada. Com a la comanda anterior, els beneficis serien repartits al quart diner.²⁶

El 21 d'octubre del mateix any trobem documentat Berenguer, de la vila de Calders, que va

²⁶ Maria Carme Coll Font, *El Llibre Manual de Pere Romen, notari públic de Mallorca (1239-1243)*. Tesis doctoral inédita, 2012, p. 517, 556. Arxiu del Regne de Mallorca (ARM), *Escripçania Cartes Reials* (ECR) 342, f. 9V, núm. 1; *Escripçania Cartes Reials* 343, f. 277, núm. 5. Transcrit per l'autora.

deixar per escrit haver rebut dels germans Berenguer i Guillem Taulí una comanda de 100 besants d'argent, els quals Calders invertiria en el viatge que faria a la ciutat magribina de Bona en el vaixell de J. Cal. El lucre d'aquesta empresa seria repartit al quart diner. A finals d'any, el 12 de desembre, Bernat Eimeric va reconèixer deure a Bernat Ivorra 300 besants d'argent, els quals es comprometia a retornar a la tornada del viatge que faria a Tunis. Una setmana després, el dinou del mateix mes, Pere Gener va deixar en préstec cinc besants d'argent a Arnau F. de Provençana, els quals retornaria deu dies després de la tornada d'aquest últim del viatge que faria a la capital hàfsida.²⁷

L'endemà, el 20 de desembre, hi ha dos documents més. Al primer Ramon Pellicer convenia amb Berenguer de Fortam que aquest últim portés un sarraí i altres mercaderies a la capital hàfsida. De la venda d'aquests béns, Pellicer se'n quedaria la meitat del benefici, alhora que Fortam en rebria l'altra meitat. El segon document és un debitori en el qual Berenguer de Montcada reconeixia deure a J. de Mota setanta 72 besants d'argent invertits en 125 quarteres d'ordi. Montcada retornaria aquests diners quinze dies després de l'arribada de l'ambaixador reial a Tunis. El 29 de desembre, Guillem Boter va reconèixer deure a una persona no identificada 10 sous melgoresos, que retornaria quinze dies després del viatge que faria a Tunis.²⁸

L'any següent, el 18 de gener de 1241, trobem documentat un viatge amb destinació a Barbaria. El mateix mes de gener hi ha un altre document, del qual no se sap el dia exacte, en el qual J. Corretger va reconèixer deure a A. Vallespir 1 quintar d'un bé no identificat que retornaria 10 dies després de tornar de Ceuta amb la nau de Ser Gilenso. El 20 d'abril del dit any hi ha datat un document en el qual Pere de Palau reconegué a

Berenguer 266 canes de drap fi amb destinació a Alger amb el lleny de G.²⁹

El deu d'agost de 1241 es localitza a la documentació Pere Pinxeres, qui devia a F. de Mata 70 besants d'argent i 3 diners, els quals hauria de retornar 10 dies després de la tornada del viatge que faria a la ciutat de Bugia, al sultanat hàfsida. Un mes després, el 22 de setembre, tenim documentats Arnau de Graner i Berenguer de Pinós, que varen reconèixer per escrit deure a Bernat d'Olm 60 besants d'argent, els quals li retornarien dos dies després de tornar del viatge que farien amb destinació Ceuta. En cas d'impagament monetari, els esmentats Graner i Pinós haurien de liquidar el seu deute amb mercaderies que portessin de Ceuta.³⁰

L'any següent, el 16 de gener de l'any 1242, J. Corretger apareix a la documentació reconeixent un deute d'1 quintar de mantega de Menorca a Arnau de Vallespir, a qui pagaria al cap de 10 dies després de tornar del viatge que faria a Ceuta amb l'embarcació de Gilenso. El mateix mes, el dia 24, Bernat de Tolosa va rebre en comanda de Bernat de Puig de Barcelona 1 peça de roba vermella, la qual tenia un valor de 25 lliures melgoreses i que havia de portar per invertir en el viatge que Tolosa faria a Ceuta amb la nau de S. Guidonis. Els beneficis d'aquesta empresa es repartirien al quart diner.³¹

El 5 de maig del mateix any G. de Mir va rebre en comanda nou gerres d'oli, les quals tenien un valor de 110 sous, de la mà de Pere de Lleida. Mir es va comprometre a portar les gerres a la ciutat de Bona, amb la barca d'Arnau Gallard, i vendre-les. Dels beneficis de l'empresa Mir n'obtindria un quart i Lleida tres quartes parts. Alguns mesos més tard, el dia 11 de juliol, Bernat Gallard va arrendar la seva sagetia al seu germà Ar-

²⁷ *Ibid.*, p. 588, 618, 625. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 341, f. 120 v, núm. 4; f. 128, núm. 5; f. 130, núm. 3. Transcrit per l'autora.

²⁸ *Ibid.*, p. 626, 626-7. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 341, f. 130, núm. 5 i 130V, núm. 2. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 341, f. 131-2 r. Segons la seva editora, al document no s'ha pogut identificar el nom de la persona. Transcrit per l'autora.

²⁹ Carme Batlle – Elisa Varela, «Las relaciones comerciales...», *op. cit.*, p. 31. ACB, 1-6-01. Transcrit per l'autora. Document inèdit, ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 11-4 v i 9-1 v.

³⁰ Carme Coll Font, *El llibre Manual...*, *op. cit.*, p. 663, 691. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 32 v, núm. 4; f. 40, núm. 3. Transcrit per l'autora.

³¹ *Ibid.*, p. 728 i 733, ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 11 v, núm. 4 i f. 13, núm. 1. Transcrit per l'autora.

nau Gallard, a Arnau de Girona, a Arnau Pellicer i a Bernat de Font per anar de Mallorca a Dénia, Alacant, Barbaria o Menorca. Depenent de la destinació, el preu del lloguer variaria. En cas d'anar a Dénia, serien 18 besants i, si el destí era Alacant, 22. Si el destí del viatge era Barbaria, el preu seria de 44 besants i, si anaven a Menorca, haurien de pagar 50 sous melgoresos.³²

El setembre trobem G. Escrivà, documentat el dia 4, contractant Berenguer de Calderes de Manresa i G. de Sant Mateu per al viatge que faria amb destinació al Marroc. El mateix G. Escrivà va reconèixer en un altre document deure a G. de Sant Mateu 30 besants d'argent, els quals pagaria dos mesos després de tornar del Marroc. Dos dies més tard, apareix Escrivà contractant Miquel de Montblanc perquè l'acompanyés en el viatge que faria al Marroc. Alhora, en un altre document, Escrivà reconegué deure a Montblanc 30 besants d'argent que pagaria un mes després de ser al Marroc. Sembla que Escrivà va manllevar diners per comprar mercaderies en terres africanes alhora que contractà tres ajudants o soldats per al dit trajecte al Marroc.³³

L'octubre del mateix any 1242 hi ha tres documents de caràcter comercial. El dia 4, Guillem de Cardona i G. Castany formaren una societat per un viatge que aquest últim faria a Bugia. El dia 7, Ali Almoyereni va reconèixer tenir comandes de diverses persones. A la primera comanda va rebre 50 sous melgoresos invertits en oli i dos sacs de pell de Bernat de Forn per invertir en el viatge amb destinació Barbaria, el qual faria amb la barca de Tornell i Bernat i socis. Els beneficis de l'empresa es repartirien al quart diner. De la segona comanda, Ali va rebre trenta besants invertits en diverses mercaderies de Ramon de Costa per invertir en el viatge, els beneficis es repartirien també al quart. De l'última comanda, Ali va rebre 40 besants en forma de mercaderies diverses de Pere

de Culia. D'aquesta manera, Almoyereni va aprofitar el viatge que faria a Barbaria en la barca de Tornell i Bernat per portar diverses comandes.³⁴

El dia 19 de novembre, G. de Blader de Tarragona va rebre en comanda de G. de Guàrdia, canviador, dos barragans de grana, els quals tenien un valor de 27 lliures. També va rebre set lliures i mitja de llana, les quals tenien un preu de 12 sous i 3 diners, que duria en el viatge que faria a la ciutat de Ceuta amb la nau *Columbeta* de Ser Otger i socis. Uns dies després, el 27, tornem a trobar Guillem de Blader formant una societat amb Bernat de Rabassa per fer dos viatges, de Ceuta a Mallorca i de Mallorca a Ceuta, en concepte de mostalafia, és a dir, per anar a buscar i redimir captius. Els beneficis de l'empresa es repartirien a mitges. El mateix dia Alià Pellicer va reconèixer rebre de Ramon de Costa vint-i-sis teles de Xàtiva i quatre draps de lli prim sarraïns per un valor de 12 lliures i 12 sous per dur en la nau *Columbeta* en el viatge que faria fins a Ceuta. Els beneficis d'aquesta empresa es repartirien al quart diner. Al final de l'any, el 18 de desembre, es localitza una àpoca atorgada per Bernat Rotland i els seus socis a Bertran de Tivissa i a Jafie Bonafes, jueu, del terç d'un nòlit per portar sarraïns a la capital hàfsida.³⁵

L'any següent, el 7 de gener de 1243, Ferran Ibanyez de Lisboa i G. de Mianes varen reconèixer tenir en comanda 90 besants de mà de Berenguer Vidal, que es comprometia a retornar-los tres setmanes després d'arribar del viatge que faria a Orà amb la nau de Pere de Vic. Una setmana després, el dia 14, Bernat Morell va reconèixer per escrit deure a Samuel, fill de Jafie, 23 besants d'argent, els quals es comprometé a retornar després de deu dies d'arribar de la ciutat hàfsida de Bugia. Per

³² *Ibid.*, p. 793-4, 832. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 73 v, núm. 4; f. 84R, núm. 3. Transcrit per l'autora.

³³ *Ibid.*, p. 869-70, 870, 875-6 i 876. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 97 r, núm. 1 i 3; f. 94 r, núm. 4; f. 99 r núm. 1 i núm. 2. Transcrit per l'autora.

³⁴ Francisco Sevillano Colom – Juan Pou Muntaner, *Historia del puerto de Palma de Mallorca*. Palma: Instituto de Estudios Baleáricos, 1974, p. 154. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 41 v, núm. 2. Maria Carme Coll Font, *El Llibre Manual...*, op. cit., p. 909-10 i 910. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 109 r, núm. 4; 109 v, núm. 1 i núm. 2. Transcrit per l'autora.

³⁵ *Ibid.*, p. 957-8, 965 i 965-6 i 987. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 123 v, núm. 3; f. 126 r, núm. 1 i núm. 2; f. 134 v, núm. 1. Transcrit per l'autora.

aquest deute, Morell obligà 10 gerres d'oli. Al febrer, el dia 19, Berenguer de Briansó va donar en comanda mercantil a Domènec de Caldes, a Farrag de Saragossa i a Abdellà Alfenequi, sarraí, 51 sous melgoresos que haurien de retornar quan vinguessin del viatge que farien a Bugia.³⁶

Del març no s'ha localitzat cap document, però sí de l'abril. El dia 2, Guillem Blader i Bernat Rabassa, els quals ja apareixen a la documentació de 1242, van formar una societat mercantil per la qual varen reconèixer deure a Martí Bertran 46 besants d'argent per un esclau anomenat Mahomet Almalequi. Blader i Rabassa es comprometeren a vendre l'esclau a Ceuta i a pagar a Bertran a la tornada a Mallorca. El 19 de maig Fèlix de Pontarró va reconèixer tenir en comanda 200 besants d'argent, 100 dels quals rebria abans de partir a Tunis. El 22 del mateix mes David Faltus i Simon Batedor varen rebre en comanda 20 lliures melgoreses implicades en mercaderies per dur a Brechk (Algèria) de Bernat Espanyol. Es comprometeren a vendre les mercaderies i a repartir els beneficis de l'empresa al quart diner, tres quartes parts per a Espanyol i una quarta part per a Faltus i Batedor.³⁷

Al juny es troba registrada una societat mercantil formada per Bertran de Tivissa, de Tortosa, Abdellà Alfenoqui i Alfarag de Saragossa datada el dia 15. Es concretà que Alfenoqui i Alfarag de Saragossa viatjarien a Tunis, alhora que Bertran aportaria 28 lliures menys 5 sous jaquesos a la dita societat mercantil. Abdellà i Farrag (Alfarag) aportarien 13 lliures jaqueses, que haurien de manllevar i retornar a Dominic de Caldes quan tornés de Tortosa.³⁸

El dia 1 de juliol del mateix any Aicarda, vídua de Berenguer de Terrassa, va atorgar una àpoca de redempció de captivitat a favor de Maimona

de Ceuta per un valor de 40 sous melgoresos. Tres dies després, dia 4, Ser Pasqual Tresmales va atorgar una procura a favor de Marquès de Jardí, cunyat seu, per recuperar uns àloes (tipus de fusta), tant en forma de bigues com de fustes indeterminades, i per solucionar uns afers que tenia amb Pasqua a Ceuta. Del 20 de juliol hi ha dues comandes comercials. A la primera Ser Guidus Espindola (genovès, Guido Spinola) va reconèixer que havia rebut 245 besants d'argent de Ser Simó de Moro, que retornaria quinze dies després que el lleny d'Spinola arribés a Mallorca procedent de Bugia. La següent comanda deixà per escrit que Nicolau de Segestro reconeixia tenir en comanda 132 besants d'argent provinents de Pasqual Guaracho. Segestro es comprometia a retornar-los quinze dies després d'arribar amb el seu lleny (i també de Guido Spinola) a Mallorca, procedent de Bugia. Obligà un quintar d'oli carregat al seu lleny per a aquesta operació comercial.³⁹

Dels anys 1244-1245 no s'ha localitzat cap document de caràcter comercial, però sí del 1246. Aquest any Arnau de Font va rebre de Ser Jacob de Marino (Iacopo de Marino, genovès) 2.050 besants implicats en blat i civada (incloent-hi les despeses del transport) per exportar a Ceuta en el lleny de Bernat de Molí i la galiota de Pere de Tortosa.⁴⁰

Passant al 3 d'abril de 1247, Joan de Bas va rebre en comanda de Ramon Jaufred set «blaus» de Provença, un camelot de Provença, dos «reyets» d'Ieper i cinc «barragans» de Locri, juntament amb 20 sous melgoresos, per portar-los a Tunis i comerciar-hi i comprar noves mercaderies. Bas vendria les mercaderies donades per Jaufred i es repartirien el lucre al quart diner. El 12 d'abril hi ha documentat un contracte marítim de noliejament en el qual s'especificà que Guillem de Segàs de Tortosa noliejà la vuitena part del seu lleny a

³⁶ *Ibid.*, p. 1000-1, 1015-6, 1048. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 139 r, núm. 1; f. 149 v, núm. 2; f. 160 r, núm. 4. Transcrit per l'autora.

³⁷ *Ibid.*, p. 1084, 1121-2, 1123-4. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 144 v, núm. 6; f. 203 r, núm. 3; f. 204 r, núm. 3. Transcrit per l'autora.

³⁸ *Ibid.*, p. 1146-7. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 210 v, núm. 1. Transcrit per l'autora.

³⁹ *Ibid.*, p. 1155, 1161, 1161-2. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 342, f. 212 v, núm. 3; f. 215, núm. 1 i núm. 2. Transcrit per l'autor.

⁴⁰ Álvaro Santamaría, *Ejecutoria del Reino de Mallorca. 1230-1343*. Palma: Ajuntament de Palma, 1990, p. 609-10. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 343, f. 104 v, núm. 1. Transcrit per l'autor.

Berenguer Miquel, de Tortosa, per navegar amb destinació Eivissa i Alger, o Bugia, per un preu de 60 besants.⁴¹

El 30 d'agost es troba datat un document de comanda mercantil en el qual Joan Colom va rebre en comanda marítima de R. Spantor i del metge mestre Guerau teles i d'altres mercaderies valorades en 72 lliures melgoreses per portar-les a Màlaga i Ceuta, o qualsevol altre lloc d'Yspania amb la nau de Guera de Boxo, de Marsella. Un cop arribat a la destinació, Colom vendria les mercaderies, i el lucre obtingut es repartiria al quart diner, tres quartes parts per a R. Spantor i Guerau i una quarta part per a Colom.⁴²

El 6 d'octubre Ramon Boter, jove, va reconèixer haver rebut en comanda de Pere de Forn 20 lliures invertides en 20 cafissos de vi i 6 botres, que portaria a Ceuta en la nau de Ramon de Cànoves i dels seus socis. Un cop que arribés a Ceuta, Boter vendria el vi i invertiria els beneficis comprant altres mercaderies. A la tornada, Boter donaria a Cànoves el capital inicial i tres quartes parts dels beneficis de l'empresa. Just un mes després, el 6 de novembre, Arnau de Font va rebre de

Guillem de Sarrià 140 quarteres de blat, les quals portaria a Bugia en la nau *Palma*.⁴³

Finalment, el 29 de desembre de 1247, es troba documentat un contracte marítim de noliejament en el qual Acmet Abenyequir, sarraí d'Alacant, va noliejar la meitat del lleny de Bernat de Quart de Sant Feliu de Guíxols, juntament amb una tripulació de vuit mariners i 1 servent, per 20 lliures, 3 sous i 8 diners per al viatge que faria d'Alacant a Alger o Bugia. Es faria una escala de trenta dies a Alacant i d'uns altres trenta a Alger o Bugia.⁴⁴

De la dècada de 1240 caldria destacar l'augment de la documentació localitzada respecte als anys 1230-39. Podria ser degut a una major conservació de la documentació o, probablement, a un augment del comerç a conseqüència de la conquesta de València i les ambaixades enviades per Jaume I als sultans del Magrib. També s'hauria d'observar la diversitat de mercaderies que varen portar-se als mercats del Magrib, entre les quals hi hauria canes de lli, flassades i aloc, sarraïns, ordi, mantega, oli, pells, llana, teles de Xàtiva, draps de lli, blat, civada, forment, «blaus» de Provença, «reyets» d'Ieper, barragans de Locri, «corchetes» i vi, entre d'altres.

⁴¹ *Ibid.*, p. 617-8, 619-20. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 343, f. 155 v, núm. 3; f. 160 r, núm. 5. Transcrit per l'autor.

⁴² *Ibid.*, p. 628. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 343, f. 206 r, núm. 2.

⁴³ Document inèdit. Biblioteca de Catalunya, pergamins, núm. 34, reg. 5105. Álvaro Santamaría, *Ejecutoria del Reino...*, op. cit., p. 632. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 343, f. 228 r, núm. 1. Transcrit per l'autor.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 632. ARM, *Escrivania Cartes Reials* 343, f. 243 v-244 r. Transcrit per l'autor.

Taula 4. Préstecs dècada 1240

Data	Prestador	Deutor	Quantitat	Font	Destinació
1240/12/12	Bernat Ivorra	Bernat Eimeric	300 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Tunis
1240/12/19	Pere Gener	F. de Provençana	5 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Tunis
1241/08/10	F. de Mata	Pere Pinxeres	60 besants d'argent i tres diners	Coll Font (ARM)	Bugia
1241/09/22	Bernat d'Olm	Arnau de Graner, Berenguer de Pinós	60 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Ceuta
1242/09/04	G. de Sant Mateu	G. Escrivà	30 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Marroc
1242/09/06	Miquel de Montblanc	G. Escrivà	30 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Marroc
1243/01/14	Samuel, fill de Jafie	Bernat Morell	23 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Bugia

Font: Pròpia

Taula 5. Comandes monetàries dècada 1240

Data	Soci capitalista	Soci gestor	Comanda	Font	Destinació
1240/10/21	Berenguer i G. Taulí	Berenguer de la vila de Calders	100 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Bona
1243/01/07	Berenguer Vidal	Ferran Ibanyez de Lisboa, G. de Mianes	90 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Orà
1243/02/19	Berenguer de Briansó	Domènec de Caldes, Farrag de Saragossa, Abdellà Alfenequi	51 sous melgoresos	Coll Font (ARM)	Bugia
1243/05/09	F. de Pontarró	Felix de Pontarró	200 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Tunis
1243/07/20	Simó de Moro	Ser Guidus Espindola (Guido Spinola)	245 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Bugia
1243/07/20	Pasqual Guaracho	Nicolau de Segestro	232 besants d'argent	Coll Font (ARM)	Bugia

Font: Pròpia

Taula 6. Comanda en societat dècada 1240

Data	Soci capitalista	Soci gestor	Comanda	Font
1242/10/04	G. [...] de Cardona	G. Castany	Viatge a Bugia	Sevillano (ARM)
1242/11/27	Bernat Rabassa	G. Blader	Viatge de Ceuta a Mallorca i de Mallorca a Ceuta	Coll Font (ARM)
1243/06/15	Bertran de Tivissa de Tortosa	Abdellà Alfenouki, Alfarag de Saragossa	Viatge a Tunis	Coll Font (ARM)

Font: Pròpia

Si comparem els préstecs, les comandes monetàries i les comandes en societat mercantil entre les dues dècades, podem observar algunes diferències. Si bé al període 1230-1239 trobem un major nombre de préstecs, 11 (*taula 1*) enfront dels 7 de 1240-49 (*taula 4*), a la segona dècada trobem una major quantitat de comandes monetàries, 6 (*taula 5*), i comandes en societat mercantil, 3 (*taula 6*), respecte al període 1230-39, 4 comandes monetàries (*taula 2*) i 2 comandes en societat mercantil (*taula 3*) respectivament.

5. Consideracions finals

Un cop analitzada la documentació, podrien fer-se diverses consideracions. Si bé Dufourcq esmenta que hi havia contactes entre la corona d'Aragó (catalans en concret) i el Magrib a inicis del segle XIII, Carme Batlle i Maria Teresa Ferrer Mallol ja apuntaven els inicis d'aquestes relacions al segle XII i principis del XIII (esmentant documents comercials de 1213-14). Serà a partir de la dècada de 1230, amb la conquesta de Mallorca i la concessió de butlles papals als habitants de l'illa perquè puguin comerciar amb l'Islam, quan hi haurà un augment substancial dels contactes comercials i diplomàtics entre la corona d'Aragó i el Magrib. Aquest creixement vingué donat tant

per l'ús de Mallorca com a pont pels mercaders catalans per arribar a Tunis com pels mateixos habitants de l'illa per comerciar amb els sultanats nord-africans. També s'observa a la documentació un canvi entre la dècada de 1230 i la de 1240, i és a partir d'aquesta última quan trobem a la documentació estrangers, sobretot genovesos, com per exemple Guido Spinola i Iacopo de Marino.⁴⁵

Pel que fa a la tipologia documental, en trobem una gran varietat, des de préstecs monetaris per comprar als mercats del nord d'Àfrica fins a comandes en forma de mercaderies, comandes monetàries, societats mercantils, fins i tot una àpoca i una carta de procura per recuperar uns objectes. També s'observa una gran diversitat d'objectes i quantitats monetàries (com també diversos tipus de moneda) amb les quals els mercaders de la Corona feren intercanvis amb els comerciants dels sultanats del Magrib.

D'aquesta manera, després d'analitzar la documentació, pot confirmar-se que les relacions comercials entre la corona d'Aragó i els sultanats

⁴⁵ Charles-Emmanuel Dufourcq, *L'Espagne catalane et...*, op. cit., p. 32; Arcadi Garcia i Sanz – Maria Teresa Ferrer i Mallol, *Assurances i canvis...*, op. cit., p. 308-10. Carme Batlle, «Uns mercaders de Barcelona al nord d'Àfrica a mitjan segle XIII», *Acta historica et archaeologica Medievalia* 10 (1989), p. 145.

del Magrib es dugueren a terme amb un volum comercial constant a partir de la dècada de 1230, des del moment que Jaume I començà a expandir els seus territoris, fer demostracions de força i enviar diplomàtics als governadors dels dits sultanats, tot agafant força i volum a partir del decenni de 1240 i no a partir de la dècada de 1250, com Charles-Emmanuel Dufourcq va considerar arran de les primeres mostres documentals dels alfòndecs catalans de Tunis i Bugia documentades per l'autor esmentat.⁴⁶

Seria a partir de 1250 quan el Conqueridor fiscalitzaria aquest comerç amb la creació i control dels alfòndecs catalans de Tunis i Bugia, amb l'elecció dels cònsols (màxim càrrec de la jerarquia de l'alfòndec) i dels ambaixadors, per aconseguir millors avantatges comercials i duaners per als súbdits de la Corona que mercadejaven al Magrib, per millorar i augmentar el tràfic comercial i ob-

tenir millors rèdits i rendes per a les arque reials. Potser el monarca no va dur a terme una política econòmica activa envers el Magrib abans de la dècada de 1250 per les diverses campanyes de conquesta fetes en les dècades de 1230 i 1240, alhora que la signatura del tractat de Corbeil, signat el 1258 entre Jaume I Lluís IX de França, tancà la porta a la corona d'Aragó als territoris del Migdia francès, amb la pèrdua de places comercials que això comportà.

Aquesta política i comerç amb el Magrib continuarà durant el regnat de Jaume I i dels seus successors i tindrà el punt àlgid als segles XIV (amb la reincorporació del regne de Mallorca a la corona d'Aragó el 1343) i XV, com bé han estudiat Maria Teresa Ferrer i Mallol, María Dolores López Pérez i Roser Salicrú, entre d'altres.⁴⁷

⁴⁶ Charles-Emmanuel Dufourcq, *L'Espagne catalane et...*, *op. cit.*, p. 99-101.

⁴⁷ María Dolores López Pérez, «La expansión económica catalanoaragonesa hacia el Magreb medieval», Maria Teresa Ferrer i Mallol – Damien Coulon (coords.), *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*. Barcelona: CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, p. 81-104; Maria Teresa Ferrer i Mallol, «La Mediterrània dels segles XIII al XV: L'expansió catalana», Autors Diversos, *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval, s. XIII-XV*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània, 2004, p. 143-58; Roser Salicrú i Lluch, «La diplomacia y las embajadas como expresión de los contactos interculturales entre cristianos y musulmanes en el Mediterráneo occidental durante la baja Edad Media», *Estudios de Historia de España* núm IX (2007), p. 77-106.